

Posebna podrška za Crnu Goru

Ka preduzetničko – inovacionom ekosistemu

Horizon 2020 Policy Support Facility

Research and
Innovation

Posebna podrška za Crnu Goru - Ka preduzetničko – inovacionom ekosistemu

Evropska komisija
Generalni direktorat za istraživanje i inovacije
Direkcija A - Razvoj politike i koordinacija
Jedinica A4 - Analiza i monitoring nacionalnih politika istraživanja i inovacija

Kontakt (H2020 Posebna podrška za Crnu Goru):

Diana Ivanova-Van Beers, koordinator: Diana.IVANOVA-VAN-BEERS@ec.europa.eu
Eugenija PUČIŮTĚ, koordinator, Eugenija.PUCIUTE@ec.europa.eu

Kontakt (H2020 PSF tim koordinatora):

Román ARJONA, glavni ekonomista i lider jedinice A4 - Roman.ARJONA-GRACIA@ec.europa.eu
Stéphane VANKALCK, PSF predsjedavajući sektora, jedinica A4 - Stéphane.VANKALCK@ec.europa.eu
Marta TRUCO CALBET, PSF vođa tima, jedinica A4 - Marta.TRUCO-CALBET@ec.europa.eu

RTD-PUBLICATIONS@ec.europa.eu

Evropska komisija
B-1049 Brisel

Rukopis završen februara 2019.

Ovaj dokument je pripremljen za Evropsku komisiju; međutim, odražava samo stavove autora i Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo koju primjenu navedenih podataka. Više podataka o Evropskoj uniji se može pronaći na internetu (<http://europa.eu>).
Luksemburg: Kancelarija za publikacije Evropske unije, 2019.

PDF ISBN 978-92-76-01465-2 Doi:10.2777/37482 KI-AX-19-002-0E-N

© Evropska unija, 2019.

Dozvoljeno korišćenje materijala uz navođenje izvora. Politika korišćenja dokumenata Evropske komisije je regulisana odlukom 2011/833/EU (OJ L 330, 14,12.2011, str. 39).

Za korišćenje fotografija ili materijala koji ne podliježe zakonu o autorskim pravima Evropske unije, dozvole se moraju tražiti direktno od vlasnika prava.

Cover Image © Eurotop.be 2017

Posebna podrška za Crnu Goru

**Ka preduzetničko – inovacionom
ekosistemu**

Autori su panel nezavisnih eksperata:
Daria Tataj (predsjedavajuća, Poljska)
Totti Könnölä (izvjestilac, Finska)
Domen Bole (Slovenija)
Jean-Michel Dalle (Francuska)

POLITIČKE PORUKE

Crna Gora je krenula putem izgradnje kapaciteta kako bi postigla model rasta zasnovan na inovacijama i preduzetništvu. Ovaj izvještaj nudi smjernice za prepoznavanje i određivanje prioriteta u trenutnoj fazi nastajanja crnogorskog ekosistema doprinoseći razvoju takvog modela u budućnosti. Uspješni preduzetničko – inovacioni ekosistemi zasnovani su na dinamičnim procesima koji su obuhvaćeni Trouglom znanja zasnovanim na preduzetništvu. Ovaj okvir koji je specifičan za Evropu ukazuje na evoluciju inovacionih ekosistema podstaknutu međusobnom povezanošću tradicionalnih institucija, poput istraživačkih instituta, univerziteta, privrede i preduzetništva sa inicijativama karakterističnim za digitalnu ekonomiju, kao što su nastajući kolaborativni prostori, sve vrste inovativnih projekata i socijalnih poduhvata a prije svega tehnološki startupovi (Tataj, 2015). Međutim, državi za sada u velikoj mjeri nedostaje takav funkcionalan i međusobno povezan ekosistem. Kako bi se uhvatili u koštac s ovim izazovom, analitički izvještaj (Bučar, 2018.) je pružio informacije o ekonomskoj situaciji, stanju u istraživanju i razvoju kao i inovacijama a posebno o poslovnom okruženju za mala i srednja preduzeća, pogotovo startup preduzeća.

Kad je riječ o sistemu za istraživanje i inovacije, država se još uvijek nalazi na stepenu opšte izgradnje kapaciteta za istraživanje i razvoj, kao što je prikazano u nastavku.

Sažetak ključnih elemenata sistema istraživanja i inovacija u Crnoj Gori

Investicije. Od 2010. godine Crna Gora je potrošila oko 0,38% BDP-a na istraživanje i razvoj (IiR). Do 2015. godine taj iznos je dosegao 13,67 miliona eura tj. 22 eura po glavi stanovnika što je jedan od najmanjih iznosa u Evropi. Kao što je slučaj sa mnogim manje razvijenim sredinama za istraživanje i razvoj, državni budžet predstavlja glavni izvor finansiranja IiR.

Istraživači. Ministarstvo nauke je registrovalo 1.766 istraživača. Većina aktivnosti po pitanju IiR se odvija na univerzitetima gdje su istraživanja sporedna aktivnost u odnosu na nastavu. Među istraživačima, njih 60% je zaposleno u visokom obrazovanju, 21% u vladinom sektoru a 15% u poslovnom sektoru.

Infrastruktura. Na osnovu proračuna stručnjaka Svjetske banke (WB, 2013), infrastruktura IiR u Crnoj Gori je uglavnom slaba i zastarjela izuzev nekoliko istraživačkih oblasti. Potencijal istraživačke infrastrukture države leži u: (a) biomedicinskim i prirodnim naukama; (b) IT oblasti i (c) naukama o materijalima.

Institucije. U Ministarstvu nauke je registrovano 58 istraživačkih institucija od kojih većina djeluje u sektoru visokog obrazovanja. Samo su tri istraživačke jedinice registrovane kao preduzeća. Najveći broj istraživačkih jedinica je pri Univerzitetu Crne Gore (23). U zemlji postoje četiri univerziteta, najveći državni Univerzitet Crne Gore i tri u privatnom vlasništvu. Takođe postoje privatni pojedinačni fakulteti ali premali da bi učestvovali u istraživanju.

Poslovno IiR. Raspoloživi podaci ukazuju da preduzeća ulažu veoma malo u IiR (detaljna statistika nije dostupna jer se mali broj preduzeća odaziva na anketiranje o IiR).

Naučni rezultati. Do 2006. godine, u državi je prosječno objavljivano oko 40 publikacija godišnje. Od 2006. do 2011. godine, broj naučnih rezultata je bilježio snažan porast od oko 20% godišnje. Crna Gora je među zemljama sa najvećim

brojem naučnih radova gdje je bar jedan od autora stranac¹. Oko 6% naučnih publikacija iz Crne Gore se nalazi među 10% najčešće citiranih publikacija u svijetu, premda je samo 0,3% među 1% najčešće citiranih publikacija u svijetu. Oba rezultata sugerišu da je kvalitet crnogorskih naučnih publikacija ispod prosjeka i da ga treba poboljšati.

U februaru 2018. Ministarstvo nauke je objavilo Strategiju naučno-istraživačke djelatnosti za period 2017-2021. (Ministarstvo nauke, 2018). Prema strategiji, naučno-istraživačka zajednica je fragmentirana, nedovoljno međusobno povezana i samim tim ima za rezultat nizak nivo akademskih i naučnih doprinosa.

Između 2012. i 2018. godine uz kredit od 12 miliona eura od Svjetske banke, sproveden je projekat 'Visoko obrazovanje i istraživanje za inovacije i konkurentnost' (HERIC) kako bi se pomoglo Ministarstvu nauke i Ministarstvu prosvjete u poboljšanju situacije.² Ministarstvo nauke je 2017. godine objavilo prvi poziv za finansiranje preduzetničkih projekata zasnovanih na inovacijama, a nakon toga, 2018. godine dobilo povećanje budžeta od 60% kako bi nastavilo svoje napore.³ Od velike je važnosti da se nastavi sa nastojanjima u pravcu razvoja naučne zajednice i njenih odnosa sa činiocima unutar ekosistema.

Ova Posebna podrška Instrumenta za podršku politikama pokrenuta je sa ciljem da se stavi fokus na razvoj preduzetničko - inovacionog ekosistema na taj način dopunjujući ranije napore u prevazilaženju problematične situacije. Nedostatak kritične mase talenata i znanja kao i finansijskih sredstava čine Crnu Goru strukturno nekonkurentnom u odnosu na ostale lokacije u regionu. Prije svega, država se još uvijek nalazi u početnim fazama izgradnje funkcionalnog i povezanog startup ekosistema sa početnom infrastrukturom podrške u vidu facilitatora, mentora, „biznis anđela“ a da ne pominjemo investitore rizičnog kapitala.

Analitički izvještaj, posjete državi kao i dalja istraživanja podataka ukazuju na početak razvoja kapaciteta državnog sistema za IiR u Crnoj Gori, kao što je već navedeno. U datom kontekstu i na osnovu nalaza koji su detaljno izloženi u ovom izvještaju, autori bi željeli da posebno skrenu pažnju na sljedeće ključne političke poruke.

1. Jače sinergije među sektorima i zajednička agenda

Kako bi prevazišle sektorske i organizacione barijere, vlada bi trebalo da započne sa uspostavljanjem među-ministarskog tijela posvećenog horizontalnoj koordinaciji novih politika, zakonodavstva i finansijskih instrumenata koji se odnose na inovacije i preduzetništvo. Mandat ovog među-ministarskog tijela bi trebalo da bude inicirane i koordinacija inicijativa u Crnoj Gori namijenjenih razvoju preduzetničko - inovacionog ekosistema, između ostalog uključujući i: usklađivanje agende politike inovacija i politike preduzetništva među ministarstvima, kao i sa drugim javnim entitetima i privatnim sektorom; postizanje zajedničkog razumijevanja kako mjere podrške efikasnije usmjeriti ka inovacionim i preduzetničkim aktivnostima; stvaranje nacionalnog registra startupova; unapređenje efikasnosti procesa evaluacije radi poboljšanja mehanizama za dodjelu javnih sredstava.

---

¹ Za države koje imaju mali broj objavljenih naučnih radova, ovaj indikator ne govori nužno o naučnom kvalitetu već o neophodnosti saradnje sa stranim autorima zbog manjka mogućnosti na domaćem tržištu.

² <http://www.heric.me>

³ Budžet za finansiranje preduzetničkih projekata za inovacije.

2. Predstavljanje inovacija i preduzetništva kako bi se došlo do veće podrške novim politikama na nivou ekosistema

Radi stimulacije ekosistema važno je stvoriti sinergiju kroz neposredno udruženo djelovanje i prikazati rane rezultate koje bi potom trebalo široko komunicirati i prenositi pozitivnu političku poruku: 'Inovacije i preduzetništvo mogu pomoći da Crna Gora postane moderna i konkurentna ekonomija i društvo'. Iako zemlja ima mali broj startapova, postoji daleko veći broj preduzetnika sa željom i ambicijom ali sa malo resursa. Iako postoji tek nekoliko međunarodno priznatih istraživačkih timova, u Crnoj Gori kao i u dijaspori ima kreativnih i sposobnih pojedinaca. Samim tim vlada treba da stvori prilike i podrži inovatore sa velikim potencijalom, one koji imaju hrabrosti da svoje ideje pretvore u djela. Ovo se može uraditi čak i uz ograničena sredstva nudeći „počasne kredite“ nosiocima startapova ili razvijanjem programa za gostujuće predavače. Ulazak u međunarodne mreže se npr. može realizovati kroz partnerstvo sa EIT KIC. Rezultati ovih neposrednih akcija će pomoći u dobijanju šire podrške među ministarstvima i drugim zainteresovanim stranama kako bi se kasnije prihvatile složenije promjene neophodne za razvoj cijelog ekosistema.

3. Fokusiranje na uska grla kako bi se izbjegao odliv mozgova

Osim predstavljanja, raznovrsne političke akcije bi za krajni rezultat trebalo da stvore odgovarajuće okvirne uslove za preduzetništvo i inovacije. U slučaju Crne Gore, ukoliko vlada ne riješi ključna uska grla a posebno nedostatak preduzetničke kulture i kritične mase talenata, znanja i finansiranja, mala je vjerovatnoća da će inovativni projekti doživjeti rast i napraviti uticaj na lokalnom planu. Kao što je praksa pokazala, preduzetnički projekti koji imaju najveći potencijal rasta će napustiti Crnu Goru i rasti negdje drugo. Ovaj odliv talenata se mora smanjiti. U ovom izvještaju je nekoliko preporuka sa ciljem poboljšanja opštih okvirnih uslova. Između ostalog, treba formirati radnu grupu za elektronsku trgovinu kako bi se poboljšali uslovi za međunarodne transakcije i elektronsko plaćanje. Takođe, treba uspostaviti jasne smjernice za politiku intelektualne svojine prilagođene preduzetništvu radi bolje saradnje univerziteta i preduzeća. Nadalje, vlada treba da razvije državnu politiku sa ciljem internacionalizacije istraživanja i inovacija na univerzitetima.

4. Pokretanje vodećih projekata radi kreiranja zamaha

Razvijanje inovativnih projekata i popravljavanje uskih grla će postepeno pomoći razvoj lokalnog preduzetničkog ekosistema - ali to možda neće biti dovoljno. Da bi se promjene ubrzale crnogorske vlasti moraju u partnerstvu s akademskim institucijama i poslovnim subjektima sufinansirati nove ambiciozne projekte usmjerene na misiju. Takvi projekti mogu na primjer uključivati naučni i tehnološki park nove generacije. Međutim, to možda neće biti dovoljno za stvaranje vidljivosti na međunarodnom nivou kao i uticaja koji dovodi do promjena u kulturi i privlačenja globalnih talenata, investicija i drugih resursa. Vlada bi u saradnji sa drugim zemljama Zapadnog Balkana trebalo da prepozna i realizuje jedan ili dva velika istraživačka i inovacijska projekta koji su usmjereni na misiju kako bi pokazali ambiciju - kao što je već slučaj sa SEEIIST projektom podržanim od strane Ministarstva nauke a posvećenim najnovijim istraživanjima o kanceru. Vlada bi takođe u dogledno vrijeme trebalo da razmotri naručivanje studije o uspostavljanju novog regionalnog fonda za rizični početni kapital, posvećenog inovativnim startapovima na Zapadnom Balkanu.

Putokaz ka preduzetničko - inovacionim ekosistemima u Crnoj Gori

Četiri ključne gore navedene političke poruke daju kratak pregled za sveobuhvatnu mapu puta ka preduzetničko - inovacionim ekosistemima u Crnoj Gori (Slika 1) koji u vremenskom okviru ilustruju sve preporuke detaljno opisane u ovom izvještaju. Preporuke su organizovane u tri dimenzije: i) Prevazilaženje zakonskih barijera, ii)

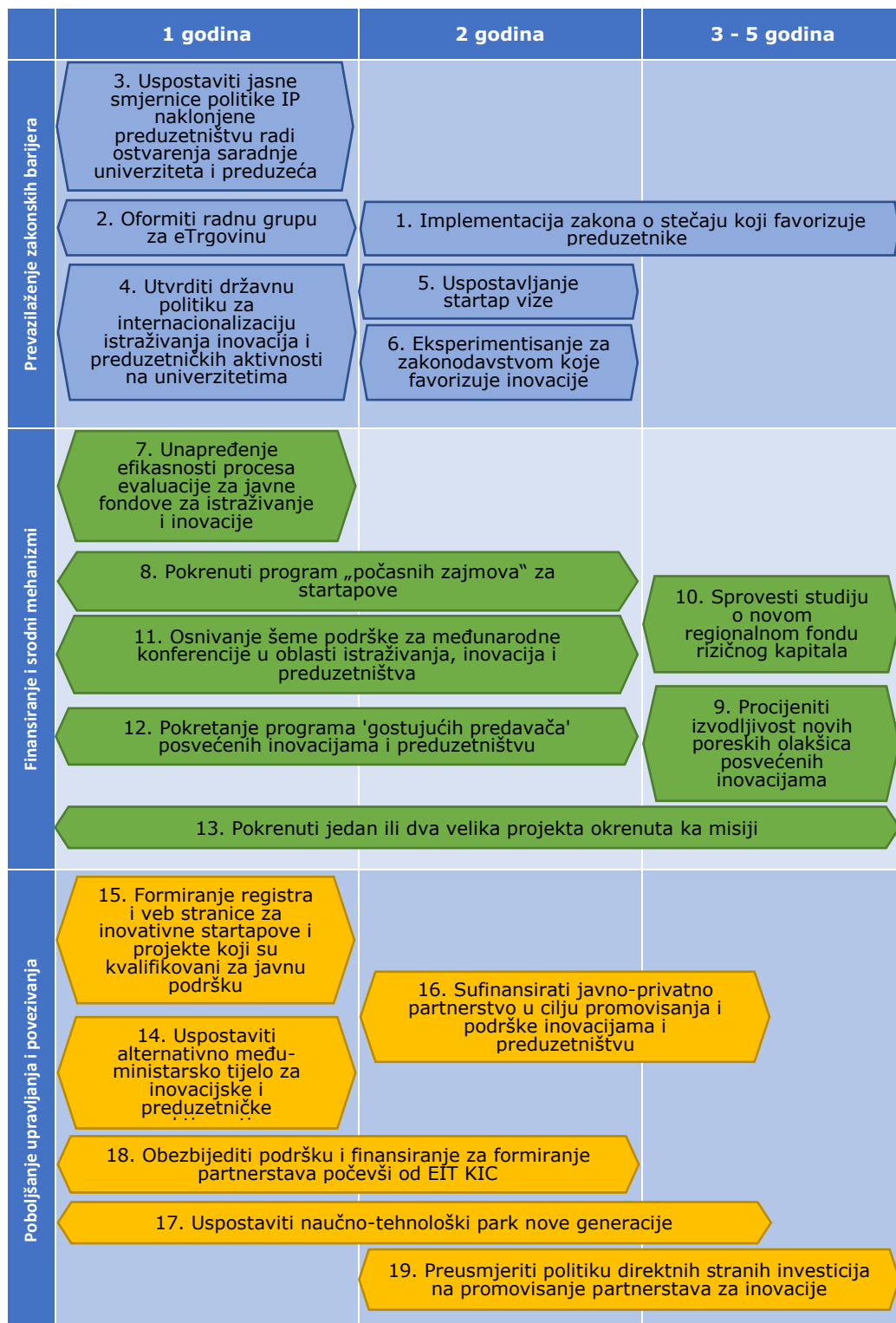
Finansiranje i srodni mehanizmi i iii) Unapređenje upravljanja i povezanosti. U vremenskom okviru je ilustrovan početak svake preporučene akcije, a kraj se odnosi na preporučeni trenutak postizanja prvih rezultata, što u velikom broju slučajeva nije i kraj aktivnosti.

Najhitnije i najznačajnije radnje su one za koje se preporučuje momentalno pokretanje sa prvim rezultatima dobijenim u roku od jedne godine, dok se prepoznaje da neke druge radnje zahtijevaju više vremena. Preporučujemo, između ostalog, uspostavljanje alternativnog među-ministarskog tijela za inovativne i preduzetničke aktivnosti kao i stvaranje registra inovativnih startup projekata kvalifikovanih za javnu podršku.

Djelovanje koje treba odmah pokrenuti treba da bude prioritetno jer se njim stvara prostor za razvoj kasnijih akcija, izgradnju kapaciteta i sposobnosti u ekosistemu. U skladu sa gore navedenim ključnim političkim mjerama, Slika 1 ilustruje i preporuke koje se mogu pokrenuti nakon dvije godine - nakon što se dobije dovoljna podrška za njihovu implementaciju.

Slika 1. Putokaz ka preduzetničko - inovacionim ekosistemima u Crnoj Gori

KRATAK PREGLED KLJUČNIH AKCIJA KOJE PREPORUČUJE PANEL

Prevazilaženje zakonskih barijera

Crnogorska vlada je prihvatila izazov stvaranja zakonodavnog okvira koji pogoduje inovacijama i preduzetništvu. Ipak, trenutno ne postoji adekvatan zakonodavni okvir za razvoj vitalnog ekosistema za preduzetništvo i inovacije. Pored toga, ubiranje različitih poreza i doprinosa za rad i naknada za finansijske transakcije čini poslovanje skupim. Crna Gora može učiti iz postojećih međunarodnih dobrih praksi kako da razvija svoje regulatorno okruženje. U tom smislu, regulativa se može unaprijediti sa tri gledišta na ekosisteme: da podrži odgovoran razvoj biznisa i podsticajan preduzetnički, inovacioni i startup ekosistem. (Tabela 1).

Tabela 1. Preporuke za prevazilaženje zakonskih barijera.

PREVAZILAŽENJE ZAKONSKIH BARIJERA		
Ka ekosistemu koji podstiče biznis i preduzetništvo		
1.	Preporuka – Implementirati i komunicirati odredbe zakona o stečaju, koji pogoduje preduzetnicima	Zakon o stečaju koji pogoduje preduzetnicima i njegovo sprovođenje bi trebalo da bude usredsređeno na racionalizaciju procesa zatvaranja preduzeća i na proces stečaja kako preduzetnik ne bi bio spriječen da započne novi poduhvat. Implementacija zakona i komunikacija o regulatornom okviru bi trebalo da izbjegnu stigmatizaciju preduzetničkih neuspjeha, informišu i podstaknu preduzetnike koji preuzimaju rizik započinjanja inovacija i rizičnih poduhvata (npr. tako što će se smanjiti teret fiskalnog duga).
2.	Preporuka – Oformiti radnu grupu za eTrgovinu	Kako bi inoviralo i raslo, crnogorsko tržište treba da je u potpunosti povezano sa globalnim digitalnim sistemima za finansijske transakcije i e-trgovinu. Jedan od prvih koraka za rast ekosistema preduzetničkih inovacija u Crnoj Gori bi trebalo da bude povezivanje crnogorskih preduzeća, međunarodnih institucija, platformi za plaćanje i predstavnika internet poslovanja.
Ka ekosistemu koji podstiče istraživanje i inovacije		
3.	Preporuka - Uspostaviti jasne smjernice politike IP naklonjene inovacijama i preduzetništvu radi unapređenja saradnje univerziteta i preduzeća	Da bi se izgradila dugoročna saradnja između akademske zajednice i preduzeća, Crna Gora treba da uspostavi jasne smjernice politike IP koje podstiču preduzetništvo.
4.	Preporuka - Uspostaviti državnu politiku za internacionalizaciju istraživanja, inovacija i preduzetničkih aktivnosti na univerzitetima	Uspostaviti državnu politiku za internacionalizaciju istraživanja na univerzitetima kao jedan od stubova nacionalne strategije rasta. Potrebno je obuhvatiti i šeme mobilnosti za privlačenje talenata u Crnu Goru, npr. usmjereno na naučnike iz crnogorske

		dijaspora, i programe mobilnosti za istraživače usmjerene na razvijanje odnosa sa međunarodnim univerzitetima i istraživačkim centrima putem međunarodnih posjeta, stipendija i stažiranja.
Ka ekosistemu koji podstiče startapove		
5.	Preporuka - Uspostavljanje startap vize	Radi privlačenja međunarodnih talenata u Crnu Goru, obezbijediti brze procedure dobijanja viza i efikasno komunicirati o njima na svim geografskim područjima prioriternim za ekonomsku i/ili naučnu saradnju (takođe pogledati Preporuku 12 o stipendijama za gostujuće predavače).
6.	Preporuka - Eksperimentisanje sa zakonodavstvom koje favorizuje inovacije	Razviti ciljane regulatorne inicijative ograničene zakonom kako bi se eksperimentisala i testirala regulativa za inovacije. Zajedno sa strateškim (trgovinskim) partnerskim zemljama koristiti ove testirane propise koji se odnose na preduzetništvo i inovacije kako bi se privukli startapovi i omogućilo testiranje i razvoj novih proizvoda i usluga u perspektivnim nadolazećim oblastima nauke, tehnologije i inovacija.

Finansijski i srodni mehanizmi

Crna Gora od 2010. godine godišnje troši oko 0,38% svog BDP-a na istraživanje i razvoj što nominalno predstavlja postepeno povećanje finansiranja. Po posljednjim dostupnim podacima do 2015. to znači 13,67 miliona eura ili 22 eura po stanovniku, što je jedan od najmanjih iznosa u Evropi. Ministarstvo nauke je 2018. godine dobilo povećanje budžeta od 60% kako bi nastavilo sa naporima i izgradilo preduzetničko – inovacioni ekosistem.

Zemlja takođe ima pristup evropskom pretprijetnom finansiranju koje joj omogućava izgradnju kapaciteta i institucionalnog okvira. Preporuke za razvoj finansijskih i srodnih mehanizama su strukturisane u: upravljanje šemama finansiranja, šeme orijentisane ka kapitalu, šeme orijentisane na subvencije i druge povezane šeme (Tabela 2).

Tabela 2. Preporuke za razvoj finansiranja i srodnih mehanizama.

FINANSIJSKI I SRODNI MEHANIZMI		
Upravljanje finansijskim šemama		
7.	Preporuka - Procene evaluacije za javne fondove za istraživanje i inovacije učiniti efikasnijim	Procene evaluacije za šeme finansiranja učiniti efikasnijim uspostavljanjem formalne dokumentacije prema kojoj svaka od šema finansiranja posvećena inovacijama i preduzetništvu treba da ispuni kriterijume u u procesu odabira, posebno kroz uključivanje stranih

		stručnjaka pod zakletvom izbjegavanja sukoba interesa.
Šeme orijentisane na subvencije		
8.	Preporuka - Pokrenuti program počasnih zajmova za startapove	Implementirati šemu subvencionisanja startapova u vidu 'počasnih kredita', po mogućnosti povezanu sa posjetama osnivača drugim ekosistemima za preduzetničke inovacije. Ukoliko je tehnički izvodljivo takav program bi u idealnom slučaju mogao koristiti podršku pretpristupnih fondova. (Ovdje se primjenjuje Preporuka 7)
9.	Preporuka - Procijeniti izvodljivost novih poreskih olakšica posvećenih inovacijama	Uz pomoć međunarodnih stručnjaka sprovesti detaljnu studiju za Crnu Goru o potencijalnom uticaju poreskih olakšica namijenjenih inovativnim preduzećima svih veličina, kao i o njihovom trošku koji se odnosi na ekspertizu, kako bi se njihov opseg precizirao i prilagodio crnogorskoj ekonomiji.
Šeme orijentisane ka kapitalu		
10.	Preporuka - Sprovesti studiju o novom regionalnom fondu rizičnog kapitala	Sprovesti studiju izvodljivosti o uspostavljanju novog fonda za preduzetnički početni kapital, posvećenog inovativnim startapovima, uključujući velike projekte, sa fokusom na Zapadni Balkan. Uključiti međunarodnog ugovarača koji bi realno procijenio šanse za rizični kapital u regionu, ostvarujući kontakt sa svim potencijalno zainteresovanim stranama a to su: državna uprava, EU i njena srodna tijela, uključujući EIB i EIF, pretpristupni fondovi, VC kompanije aktivne u regionu, lokalni fondovi i udruženja poslovnih pokrovitelja, institucije poput Svjetske banke ili EBRD itd.
Srodne šeme		
11.	Preporuka - Osnivanje instrumenta podrške za organizaciju međunarodnih konferencija u oblasti istraživanja, inovacija i preduzetništva	Uspostavljanje šeme podrške za organizaciju međunarodnih konferencija u oblasti istraživanja, inovacija i preduzetništva. Iskoristiti ove događaje za reklamiranje crnogorskih resursa, mogućnosti i dostignuća u oblasti nauke i inovacija. (Ovdje se primjenjuje Preporuka 7)
12.	Preporuka - Pokretanje 'gostujućih programa' za stipendiste, posvećenih inovacijama i preduzetništvu	Uspostaviti šemu podrške za 'gostujuće programe' za stipendiste za startap zajednicu, npr. u vidu Rezidentnih preduzetnika, Gostujućih mentora itd, što će biti dostupno crnogorskoj dijaspori i pružiti podršku inicijativama na lokalnom nivou koje bi mogle pomoći u strukturiranju i jačanju preduzetništva i startap

		zajednice u Crnoj Gori u različitim aspektima, npr. na naučnom nivou, inovativnom, preduzetničkom, kulturnom itd. (ovdje se primjenjuje Preporuka 7).
13.	Preporuka - Pokrenuti jedan ili dva velika projekta okrenutih ka misiji	Tražiti i podržati jedan ili dva velika projekta usmjerena na misiju u oblasti preduzetništva i inovacija kako bi se pokazala ambicija i liderstvo Crne Gore u regionu Zapadnog Balkana.

Poboljšanje upravljanja i povezanosti

Pored zakonskog okvira i finansiranja, od presudnog je značaja kako različite oblasti ekosistema međusobno djeluju. U pogledu politike inovacija i preduzetništva, u Crnoj Gori i dalje prevladavaju 'silosi', zasebne strukture bez postojećih programa za podsticanje saradnje. Ovo se recimo ogleda u nedavnom Izvještaju o globalnoj konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma koji je smjestio Crnu Goru na 130. mjesto od 140 zemalja imajući u vidu transparentnost budžeta a po pitanju spremnosti delegiranja vlasti na 115. mjesto od 140. Nadalje, država bi imala koristi od bolje integracije postojećih činilaca crnogorskog ekosistema sa drugim ekosistemima susjednih zemalja i Evrope. Kreiran je niz preporuka za razvoj nacionalnog, regionalnog i međunarodnog upravljanja i povezanosti kako bi se podržala efikasna implementacija ostalih preporuka projektovanih u ovom izvještaju (Tabela 3).

Tabela 3. Preporuke za poboljšanje upravljanja i povezanosti.

POBOLJŠANJE UPRAVLJANJA I POVEZANOSTI		
Povezanost unutar države		
14.	Preporuka - Uspostaviti alternativno među-ministarsko tijelo za inovacione i preduzetničke aktivnosti	Uspostaviti alternativno među-ministarsko tijelo za inovacije i preduzetništvo u cilju jačanja horizontalne koordinacije za nove politike i zakonodavstvo među ministarstvima kao i sa drugim javnim entitetima i privatnim sektorom. Mandat ovog tijela na visokom nivou bi trebalo proširiti izvan savjetodavne uloge postojećih Savjeta i trebalo bi da se uspostavi u okviru kabineta premijera kako bi imao najvišu političku podršku i vidljivost.
15.	Preporuka - Formiranje registra i veb stranice za inovativne startupove i projekte koji su kvalifikovani za javnu podršku	Formiranje registra za inovativne startupove i projekte sa ciljem da se, s jedne strane, bolje implementiraju zakonodavne mjere i šeme finansiranja za specifične potrebe startupova i sa druge strane da se spriječi zloupotreba poreskih izuzeća i šema javnog finansiranja. Objaviti i predstaviti registrovana preduzeća i inovativne projekte na posebnom sajtu dostupnom na crnogorskom i engleskom jeziku.
16.	Preporuka - Sufinansirati javno-privatna partnerstva u cilju promovisanja i podrške inovacijama i preduzetništvu	Sufinansirati javno-privatna partnerstva (JPP) radi sprovođenja savremene kampanje za promovisanje inovacija i preduzetništva, mobilizaciju

		preduzetničkog talenta i razvoj njihovog poslovnog rasta, za stvaranje savremenih aktivnosti podrške startapovima i za izgradnju državne inovativne zajednice koja povezuje lokalne preduzetničke inovacijske ekosisteme sa glavnim državnim centrima.
17.	Preporuka - Uspostaviti naučno-tehnološki park nove generacije	Stvaranje partnerstva između crnogorskih vlasti, akademskih institucija i poslovnih subjekata radi osiguranja liderstva u promišljanju i sufinansiranja naučnog i tehnološkog parka nove generacije u Podgorici. Na taj način bi se osiguralo da najveće ulaganje u podršku inovacijama ima i značajan uticaj na preduzetničko-inovacioni ekosistem.
Regionalna i međunarodna povezanost		
18.	Preporuka - Obezbijediti podršku i finansiranje radi formiranja partnerstava, počevši od EIT KIC	Obezbijediti podršku i finansiranje zainteresovanim stranama za povezivanje sa Zajednicama znanja i inovacija (KIC) Evropskog instituta za inovacije i tehnologiju (EIT) - a posebno EIT Digital i/ili EIT Food, koje su specijalizovane za informaciono i komunikaciono društvo budućnosti, odnosno globalne lance vrijednosti hrane. Kasnije bi trebalo istražiti uključenje i u druge međunarodne platforme za saradnju.
19.	Preporuka - Preusmjeriti politiku direktnih stranih investicija na promovisanje partnerstava za inovacije	Preusmjeriti politiku stranih direktnih investicija (FDI) u Crnoj Gori kako bi se privukli investitori i ponudili povoljni uslovi za investicije kojima se uspostavlja ili jača inovaciona aktivnost u zemlji. Može se uspostaviti javno-privatno partnerstvo za razvoj i implementaciju niza specifičnih oblasti promocije stranih direktnih investicija.

Preporuke su testirane u toku izrade Izvještaja i veoma su dobro prihvaćene od strane Vlade Crne Gore. U velikoj su mjeri inkorporirane u 'Program podrške inovativnim startapovima u Crnoj Gori s Akcionim planom' koji je vlada usvojila 27. decembra 2018. godine. Logika Programa je u skladu sa Izvještajem i većina preporuka je formulisana u vidu aktivnosti u akcionom planu. Prema akcionom planu implementacija počinje odmah tj. određene preporuke su pokrenute u praksi prije objavljivanja izvještaja.

Povezivanje sa EU

LIČNO

Širom Evropske unije postoje stotine informativnih centara "Europe Direct".
Adrese vama najbližih centara možete pronaći na: <http://europa.eu/contact>

PUTEM TELEFONA ILI NA ADRESU E-POŠTE

"Europe Direct" je služba koja odgovara na vaša pitanja o Evropskoj uniji.

Ovu službu možete kontaktirati

- putem telefona: 00 800 6 7 8 9 10 11 (određeni operateri naplaćuju pozive upućene ovom broju),
- na sljedećem standardnom broju: +32 22999696 ili
- elektronskim putem na imejl: <http://europa.eu/contact>

Pronaći podatke o EU

NA INTERNETU

Informacije o Evropskoj uniji na svim zvaničnim jezicima Evropske unije su dostupne na evropskom internet sajtu na: <http://europa.eu>

PUBLIKACIJE EU

EU publikacije možete preuzeti ili besplatno naručiti u EU Knjižari na:

<http://bookshop.europa.eu>. Više kopija besplatnih publikacija se može dobiti ako se kontaktira "Europe Direct" kod vašeg lokalnog informativnog centra (pogledati na <http://europa.eu/contact>)

ZAKONI EU I SRODNA DOKUMENTA

Za pristup pravnoj dokumentaciji u vezi EU uključujući i zakon Evropske unije od 1951. na svim zvaničnim jezicima posjetite "EUR-Lex" na: <http://eur-lex.europa.eu>

OTVORENI PODACI EU

Portal Otvoreni podaci EU (<http://data.europa.eu/euodp/en/data>) daje pristup podacima iz EU. Podaci se mogu preuzimati i koristiti besplatno, u komercijalne i nekomercijalne svrhe.

"Horizont 2020 Instrument za podršku politikama " (PSF) je osnovao Generalni direktorat za istraživanje i inovacije (DG RTD) Evropske komisije kroz Okvirni program EU za istraživanje i inovacije 'Horizont 2020'. Bavi se podržavanjem država članica i zemalja koje su se pridružile "Horizontu 2020" u reformi njihovih nacionalnih sistema nauke, tehnologije i inovacija.

Konačni izvještaj ima za cilj pružanje prilagođenih savjeta i konkretnih preporuka koje će pomoći crnogorskoj vladi da razvije svoj preduzetničko - inovacioni ekosistem prevazilazeći zakonske barijere, razvijajući finansijske kao i druge srodne mehanizme i sveukupno kroz poboljšanje upravljanja i povezivanja.

Studije i izvještaji

